

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Temel Haklar Sektör Koordinasyonunun
Güçlendirilmesi Projesi

YATAY KONULAR: İŞ DÜNYASI VE İNSAN HAKLARI

••• **BİLGİ NOTU** •••

Giriş

Şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu ve sorumlu işletme davranışlarına (*responsible business conduct*) ilişkin Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri'nin öncülük ettiği hukuki düzenlemeler, Avrupa Birliği'nde (AB) insan hakları ve çevresel etkileri ele alan bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan çeşitli hukuki düzenlemeler ile benimsenmiştir. Son yıllarda, dünyada olduğu gibi AB'de de bağlayıcı olmayan düzenlemelerden, şirketlerin faaliyetleri ve küresel tedarik zincirlerinde insan haklarına saygı gösterme yükümlülüğünü zorunlu kılan bağlayıcı mevzuatlara doğru bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu kapsamda, sorumlu işletme davranışlarını ve şirketlerin insan haklarına saygı duyma sorumluluğunun temelinde yer alan insan hakları durum tespitini (*human rights due diligence*) yasal bir zorunluluk haline getiren AB direktif ve tüzükleri dikkat çekmektedir.

Uluslararası Boyut

AB'nin Temel Müktesebatı ve Politika Belgeleri

Bağlayıcı Düzenlemeler: Kurucu Antlaşmalar ve AB Temel Haklar Şartı

AB'nin temel hukuki metinleri, doğrudan şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğunu ele almıyor olsa da, çeşitli düzenlemeler aracılığıyla insan hakları ve çalışan hakları bağlamında AB'nin temel ilkelerini ortaya koymaktadır.

Avrupa Birliği Antlaşması

- ✓ **Madde 2:** AB'nin, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara ait kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı temelinde kurulduğu ele alınmaktadır.
- ✓ **Madde 3:** AB'nin istihdam ve sosyal ilerleme hedefleyen bir piyasa ekonomisi için çalışırken çevrenin korunması ve kalitesinin yükseltilmesi için yüksek düzeyde koruma sağlayacağı düzenlenmektedir. Ayrıca, AB'nin sosyal adalet ve korumayı, kadınlar ve erkekler arasında eşitliği, kuşaklar arası dayanışmayı ve çocuk haklarının korunmasını teşvik edeceği belirtilmektedir.
- ✓ **Madde 21:** AB'nin dış eylemlerinin, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlüklerin evrenselliği ve bölünmezliği, insan onuruna saygı, eşitlik ve dayanışma ilkeleri ile Birleşmiş Milletler Şartı ve uluslararası hukuk ilkelerine saygı ilkeleri tarafından yönlendirileceği düzenlenmektedir.

Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma

- ✓ **Madde 114-118:** İç pazarın kurulması ve işlemesi için mevzuatın uyumlaştırılmasıyla ilgili olan bu maddeler, temel olarak ekonomik entegrasyona odaklanmakla birlikte; tüketicinin korunması, çevresel standartlar ve çalışan hakları gibi konuları içeren düzenlemeleri kapsamaktadır.
- ✓ **Madde 151-161:** Sosyal politikayı, iş hukuku ve çalışma koşulları gibi konuları kapsamakta olan bu maddeler, yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan AB eylemleri ve politikaları için yasal bir temel oluşturmaktadır.
- ✓ **Madde 191-193:** Çevre politikasını ilgilendiren bu maddeler, AB'nin çevreyi koruma ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleme taahhüdünün somut eylem ve adımlar bakımından hukuki temelini oluşturmaktadır.

AB Temel Haklar Şartı

- ✔ **Madde 31 - Adil ve hakça çalışma koşulları:** Her çalışanın sağlığını, güvenliğini ve onurunu koruyan çalışma koşullarına sahip olma hakkı koruma altına alınmaktadır.

Bağlayıcı Düzenlemeler: İkincil Kaynaklar: Direktif ve Tüzükler

- ✔ **(AB) 2014/95 sayılı Finansal Olmayan Raporlama Direktifi:** 500'den fazla çalışana sahip olan şirketlerin çevre, sosyal konular ve insan haklarına etkileri gibi finansal olmayan bilgileri ifşa etmelerini gerektiren bir düzenleme olup, şeffaflığı artırmak ve şirketleri daha sürdürülebilir bir iş yaklaşımı geliştirmeyi teşvik etmeyi amaçlamaktadır.
- ✔ **(AB) 2017/821 sayılı Çatışma Mineralleri Tüzüğü:** Belirli minerallerin sorumlu bir şekilde tedarik edilmesine odaklanarak ve AB ithalatçılarının çatışmaya veya insan hakları ihlallerine katkıda bulunmadıklarından emin olmaları için tedarik zincirlerinde insan hakları durum tespiti yapmalarını gerektirmektedir.
- ✔ **(AB) 2020/852 sayılı Taksonomi Tüzüğü:** Çevresel olarak sürdürülebilir ekonomik faaliyetler için bir sınıflandırma sistemi oluşturan bir düzenleyici çerçeve olup, sürdürülebilir yatırımın kapsamı konusunda netlik sağlamayı amaçlayarak yeşil yıkamayı (greenwashing) önlemeye ve sürdürülebilir projelere yatırım yapılmasını yönlendirmeyi amaçlamaktadır.
- ✔ **(AB) 2019/2088 sayılı Sürdürülebilir Finansman Açıklama Tüzüğü:** Finansal piyasa katılımcılarının yatırım kararlarında sürdürülebilirlik risklerini nasıl entegre ettiklerini ve yatırımlarının sürdürülebilirlik faktörleri üzerindeki etkilerini açıklamalarını gerektirmekte ve sermayeyi daha sürdürülebilir işletmelere ve ekonomik faaliyetlere yönlendirmeyi amaçlamaktadır.
- ✔ **COM/2022/71 final sayılı Kurumsal Sürdürülebilirlik Durum Tespiti Direktif Önerisi:** AB iç pazarında faaliyet gösteren şirketler için insan hakları durum tespiti yükümlülükleri öngören Direktif Önerisi, ayrıca belirli bir ölçekteki şirketlerin yanı sıra halka açık tüm küçük ve orta ölçekli şirketler ile "yüksek riskli" küçük ve orta ölçekli şirketleri kapsamakta ve şirketlerin kendilerinin ve yukarı (upstream) ve aşağı yönlü (downstream) ortaklarının insan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini tespit etme, değerlendirme, önleme, hafifletme, sona erdirmeye, raporlama ve telafi etme gereksinimi düzenlemektedir.
- ✔ **(AB) 2023/1542 sayılı PİL Tüzüğü:** Tüzük, pil üretimi ve atık pillerin işlenmesiyle ilgili çevresel ve sosyal etkilerin azaltılması amacıyla değer zincirlerinde insan hakları durum tespiti yükümlülükleri düzenlemektedir.
- ✔ **(AB) 2023/1115 sayılı Ormansızlaştırmadan Arındırılmış Tedarik Zincirleri Tüzüğü:** Tüzük, AB tüketiminin küresel ormansızlaşma üzerindeki etkisini azaltmayı amaçlayarak belirli emtiaların ithalatı için tedarik zincirlerinde insan hakları durum tespiti zorunluluğu getirmektedir.
- ✔ **COM/2022/453 sayılı Zorla Çalıştırma Ürünlerini Yasaklayan Tüzük Teklifi:** Zorla çalıştırma ile üretilen ürünlerin AB pazarına girişini ve AB ülkelerinden ihracatını yasaklamayı amaçlayan Tüzük Teklifi, AB içerisinde üretilen ve AB'ye ihraç ve ithal edilen malları kapsamına almakta ve herhangi bir eşik veya sektör kısıtlaması öngörmemektedir.
- ✔ **(AB) 2022/2464 sayılı Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi:** Finansal Olmayan Raporlama Direktifi üzerine inşa edilerek, raporlama gereksinimlerini, borsada işlem gören şirketler ve küçük ve orta ölçekli işletmeleri kapsayacak şekilde genişletmekte ve daha detaylı raporlama gereksinimleri getirerek raporlanan sürdürülebilirlik bilgilerinin denetlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Politika ve Strateji Belgeleri: Esnek Hukuk (Soft Law) Düzenlemeleri

- ✓ **Avrupa Yeşil Mutabakatı:** Avrupa'nın 2050 yılına kadar iklim nötr bir kıta olma hedefine yönelik kapsamlı bir yol haritasını sunan Avrupa Yeşil Mutabakatı, ekonomik büyümenin çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal adalet ile uyumlu olmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, işletmelerin çevresel ayak izlerini azaltmaları, kaynak kullanımlarını verimli hale getirmeleri ve çalışma koşullarını iyileştirmeleri öngörülmektedir.
- ✓ **AB İnsan Hakları ve Demokrasi Eylem Planı:** Dünya genelinde insan haklarının ve demokrasinin korunması ve teşvik edilmesi amacını taşıyan AB İnsan Hakları ve Demokrasi Eylem Planı, işletmelerin insan haklarına saygı göstermelerini ve insan hakları ihlallerine yol açabilecek faaliyetlerden kaçınmalarını gerektiren bir çerçeve sunmakta ve işletmelerin şeffaflık, hesap verilebilirlik ve insan haklarına saygı konularında proaktif olmalarını teşvik etmektedir.
- ✓ **AB Çocuk Hakları Stratejisi:** AB'nin çocuk işçiliğine karşı sıfır tolerans yaklaşımını benimseyeceğini taahhüt eden Strateji, AB şirketlerinin tedarik zincirlerinin çocuk işçiliğinden arınmış olmasını hedeflemektedir.
- ✓ **İnsan Ticaretiyle Mücadele Üzerine AB Stratejisi:** İşletmelerin insan ticareti ile bağlantılı riskleri yönetme sorumluluğu ele alınmakta ve Avrupa Komisyonu'nun, tedarik zincirlerinde sürdürülebilir kurumsal yönetime ilişkin bir yasa teklifi sunulmasına yönelik taahhütüne yer verilmektedir.
- ✓ **AB Sürdürülebilir Ürünler Girişimi:** Ürünlerin tasarımından itibaren sürdürülebilirliği teşvik etmeyi amaçlayan girişim, işletmelerin ürünlerinin çevresel etkilerini azaltmasını ve daha uzun ömürlü, yeniden kullanılabilir ve geri dönüştürülebilir ürünler üretmelerini ve tüketim ve üretim süreçlerinde insan haklarına ve çevresel standartlara saygı duyulmasını teşvik etmektedir.

Özel Yapılar ve Mekanizmalar

Avrupa Finansal Raporlama Danışma Grubu: Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi altında sürdürülebilirlik raporlama standartlarını geliştirmekle görevlidir.

Avrupa Denetim Otoriteleri: Sürdürülebilir Finansman Açıklama Tüzüğü kapsamındaki standartları belirlemektedir.